

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

*Васильєва-Шаламова Ж. В.,
доцент кафедри правосуддя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ТА ПОЗАСУДОВОЇ ПРОЦЕДУРИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Історично склалось так, що при врегулюванні правових спорів можна використати: позицію сили, позицію права, позицію інтересів. Порушення тих чи інших цивільних прав на сьогоднішній день явище не нове. В залежності від способу вибору юрисдикційного органу до компетенції якого може бути віднесена справа, або недопущення такого вибору, юрисдикція поділяється на:

– договірну юрисдикцію, згідно з якою компетенція з розгляду цивільних справ визначається за взаємною згодою сторін. Зокрема, до третейського суду за угодою сторін може бути переданий будь-який спір, який виник між ними, за винятком справ, не віднесених ст. 6 Закону України «Про третейські суди» до їх підвідомчості (справи у спорах, що виникають із сімейних, трудових відносин; справи у спорах щодо нерухомого майна тощо). Рішення третейського суду може бути оскаржено в порядку, передбаченому ЦПК України. У науковій літературі поняття «третейський суд» використовується у трьох усталених значеннях: 1) як сам орган, що безпосередньо здійснює розгляд правового спору (постійно діючий третейський суд та третейський суд, створений для вирішення конкретного спору), тобто як це наразі і закріплено у легальному визначенні; 2) як форма захисту цивільного права, що є альтернативою зверненню до суду чи інших державних юрисдикційних органів, та сам механізм такого захисту (тобто сукупність дій, що вчиняються сторонами третейської угоди і третейським судом); 3) як суддя чи склад конкретного третейського суду, що обираються (призначаються) для вирішення спору;

– альтернативну юрисдикцію, яка означає, що розгляд спору віднесено до компетенції кількох органів за вибором особи, яка потребує захисту своїх прав. Наприклад, заборгованість за нотаріально посвідченим правочином може бути

стягнута шляхом вчинення нотаріусом виконавчого напису або шляхом звернення до суду;

– імперативну (умовну) юрисдикцію, за якою справа розглядається кількома юрисдикційними органами у визначеній законом послідовності. Зокрема, до органів, які розглядають трудові спори, відносяться комісії по трудових спорах, а також суди загальної юрисдикції (ст. 221 КЗпП).

Отже, для врегулювання цивільно-правового спору особа має право на вибір звернутися за захистом в адміністративному, нотаріальному, третейському, судовому порядку тощо.

Традиційно універсальною і найбільш ефективною процедурою врегулювання правових спорів була і залишається судова форма.

Ефективність врегулювання правового спору визначається не тільки вдосконаленням класичних процесуальних проваджень (традиційних юридичних процесів – цивільного, господарського, адміністративного, кримінального і т.д.), але розвиненістю і використанням різних позаюрисдикційних (альтернативних) способів вирішення юридичних конфліктів.

В юриспруденції поняття конфлікту перетворено в поняття спору, який проявляється в зверненні учасників конфлікту до системи правової процедури. Суперечку в юриспруденції можна визначити як конфлікт, що розглядається в рамках правової процедури через правозахисні та правозастосовні органи. Але поняття спору тут ширше, ніж в конфліктології. Звернення до судочинства може відбуватися і на доконфліктній стадії (хоча деякі конфліктологи вважають, що саме звернення до суду є фіксацією тобто оформленням конфлікту між сторонами). Як зазначає Г. В. Севастьянов, вирішення спору є застосування правових норм і винесення обов'язкового для сторін рішення, заснованого на законодавстві. При вирішенні конфлікту, конфліктологія ґрунтується на сутнісному його завершенні через зняття протиріч на базі задоволених інтересів. Тобто вирішення суперечки на його думку це застосування правових норм¹. Таким чином, поняття спору і конфлікту в юриспруденції і конфліктології різні. Конфліктологія чітко і однозначно розділяє ці поняття. В юриспруденції поняття спору і конфлікту – «ковзаючи», іноді вживаються як синоніми.

Під час конфлікту люди можуть використовувати п'ять різних стратегій: уникнення, конкуренції (змагання), компромісу, співробітництва та пристосування.

¹ Г. В. Севастьянов в кн. Хрестоматія альтернативного разрешення споров. Учебно-методические материалы и практические рекомендации. АНО «Третейский суд». 2009. - С. 90.

Необхідно зазначити, що наряду з традиційною судовою процедурою захисту цивільно-правових спорів у всьому світі існує практика застосування альтернативних форм вирішення правових конфліктів (Alternative Dispute Resolution, або ADR). Вони виступають як альтернатива по відношенню до офіційного правосуддя, до судової системи держави. Зростання популярності цих процедур в різних сферах цивільно-правових відносин привели до існування різноманітних форм цих альтернативних процедур.

Враховуючи різні способи врегулювання спору можна зауважити про наступні: переговори, примирення; посередництво та інше.

До основних альтернативних форм відносяться:

– переговори (negotiation), що представляють собою врегулювання спору безпосередньо сторонами без участі інших осіб;

– третейський суд (arbitration) - вирішення суперечки за допомогою незалежного, нейтрального особи – арбітра (або групи арбітрів), який уповноважений винести обов'язкове для сторін рішення;

– посередництво (mediation), що означає врегулювання спору за допомогою незалежного, нейтрального посередника, який сприяє сторонам в досягненні угоди.

Поняття медіації виникло в зв'язку з можливістю роботи з конфліктом в системі альтернативного вирішення спорів (ADC) і історично пов'язано з посередництвом. З англійської мови медіація і посередництво переводяться однаково (mediation). Слово «медіація» – від слова (mediatio) – означає посередництво, яке в свою чергу походить від лат *medius* – нейтральний. Юридичні терміни, що позначають посередництво і медіацію – синоніми. Посередництво як процедура примирення застосовувалася давно і відіграло значну стабілізуючу роль у всіх країнах і народах.

Компоненти основних видів, змішуючись один з одним утворюють абсолютно нові комбіновані форми.

Наприклад, такі як:

– посередництво – третейський суд (mediation–arbitration–med-arb), що означає врегулювання спору за допомогою посередника-арбітра, який у разі недосягнення сторонами угоди уповноважений вирішити суперечку в порядку арбітражу;

– «міні-суд» (mini-trial), широко застосовуваний спосіб для врегулювання комерційних суперечок, що отримав назву від зовнішньої схожості з судовою процедурою і представляє собою врегулювання спору за участю керівників корпорацій, юристів і третього незалежного особи, яка очолює слухання справи;

– незалежна експертиза щодо встановлення фактичних обставин справи (neutral expert fact-finding) – процедура досягнення сторонами угоди на основі укладання кваліфікованим фахівцем, який вивчив справу з точки зору фактичного складу;

– омбудсмен (ombudsman) – врегулювання суперечок, пов'язаних з недоліками в діяльності урядових агентств і приватних організацій офіційно уповноваженою особою, що розслідує обставини справи за скаргами зацікавлених осіб;

– приватна судова система (private court system) або суддя «напрокат» (rent-a-judge), що забезпечує можливість розв'язання спорів за допомогою суддів, які пішли у відставку, за досить високу плату, які мають повноваження не тільки примирити сторони, але і винести обов'язкове для них рішення².

В світі існує безліч процедур примирення і кожна має свої особливості. Примирювальні, правовідновлювальні, змішані в залежності від кінцевої мети.

Способи АВС не зводяться лише до тих, які найбільш відомі або закріплені на законодавчому рівні. Підкреслюється можливість «конструювання» будь-яких варіантів врегулювання спорів чи врегулювання правових конфліктів, не заборонених законом, наприклад створення примирних комісій, що діють на основі власних процедурних правил (регламентів) та інше.

*Ізаров І. О.,
доцент кафедри правосуддя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЄВРОПЕЙСЬКА ODR ПЛАТФОРМА ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Вступ. Електронна або онлайн торгівля надає надзвичайно широкі можливості і для підприємців, і для споживачів. Її переваги очевидні: це дозволяє зекономити час, зусилля і кошти на придбання товарів або послуг. Забезпечення доступу до простих, ефективних, швидких і недорогих способів вирішення спорів, що випливають із таких відносин, зумовлене необхідністю

² Альтернативные способы разрешения споров / Павел Штепан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1129449>.